

Motion till riksdagen 2005/06:Ju376

av Johan Pehrson m.fl. (fp)

Domstolarna och åklagarväsendet

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Förslag till riksdagsbeslut	2
Domstolsväsendet – en central del av den svenska rättsstaten	3
Reformeringen av tingsrättsorganisationen	3
Bakgrund.....	3
Avvakta med förändringarna i tingsrättsorganisationen	4
Ekonomiska konsekvenser	5
Parlamentarisk domstolsutredning	6
Uppnå verksamhetsmålen	6
Specialistkompetens inom domarkåren	7
Ett oberoende och öppet domstolsväsende.....	8
Domstolsverkets ställning	8
Ett öppnare förfarande vid tillsättningen av domare	8
Lönesättningen	9
Inrätta en författningsdomstol	10
Rätt till prövning i två instanser	10
En enda högsta domstolsinstans	11
Avskaffa de partssammansatta domstolarna	11
Offentlighet vid rättegångar	11
Användningen av videokonferens	12
Vittnesstöd	12
Säkerheten i domstolarna	13
Brottsregisterkontroll även för domstolsanställda	13
Ersättningen till nämndemän.....	14
Ett stärkt åklagarväsende.....	14
Ökad specialisering	16
Stärk åklagarnas roll i förundersökningar	16
Avskaffa Ekobrottsmyndigheten.....	16
Intensifierat internationellt samarbete	17

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förändringarna i tingsrättsorganisationen och övriga domstolsväsendet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om redovisning av de ekonomiska konsekvenserna av förändringarna i tingsrättsorganisationen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en parlamentariskt tillsatt utredning av hela den framtida domstolsorganisationen.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda Domstolsverkets ställning och funktion för att åstadkomma ett mer oberoende domstolsväsende.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett öppnare förfarande vid tillsättningen av domare.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att värna rätten till prövning i två instanser och att inom en snar framtid noggrant följa upp och utvärdera hur hovrätterna tillämpar de nya villkoren för prövningstillstånd.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning gällande en enda högsta domstolsinstans.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avskaffa de partssammansatta domstolarna.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vittnesstödssamordnare och vittnesstödsrum.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om säkerheten i domstolarna.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om brottsregisterkontroll av domstolsanställda.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ersättningsnivåer för nämndemän.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad specialisering inom åklagarväsendet.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fler särskilda samverkande enheter med åklagare och poliser.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om oberoende tillsyn gällande åklagar- och polisväsendet.
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avskaffa Ekobrottsmyndigheten.
17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om intensifierat internationellt åklagarsamarbete.

Domstolsväsendet – en central del av den svenska rättsstaten

Ett starkt, oberoende och rättssäkert domstolsväsendet utgör en central del av en rättsstat. Sverige har en kompetent och engagerad domarkår som dock tvingas arbeta under hårt tryck och ansträngd ekonomi efter elva år av socialdemokratiskt styre. Folkpartiet liberalerna anser det vara av särskild vikt att det svenska domstolsväsendet ges realistiska förutsättningar att arbeta oberoende, effektivt och rättssäkert. Inom det borgerliga samarbetet, Allians för Sverige, lyfter vi fram en rad förslag för att stärka det svenska domstolsväsendet. Vi vill bland annat tillsätta en parlamentarisk utredning om den framtida domstolsorganisationen, avbryta sammanslagningarna och nedläggningarna av tingsrätter runt om i landet, säkerställa att domstolslokalerna har särskilda inrättade lokaler för vittnen och brottsoffer samt garantera domstolarnas oberoende genom att Domstolsverket skall vara fristående från regeringen. Vi är också överens om att domarnas lönesättning inte ska göras om till ett individuellt prestationsbaserat system, vilket vi menar skulle kunna äventyra rättssäkerheten.

Reformeringen av tingsrättsorganisationen

Bakgrund

Efter det att arbetet i 1995 års Domstolskommitté om förslag till en ny organisation för domstolsväsendet havererat 1998, påbörjade regeringen en successiv reformering av den yttre tingsrättsorganisationen. Ett led i denna reform var att genom nedläggningar och sammanläggningar av tingsrätter skapa större domstolar. Ett annat led var att samlokalisera tingsrätter med länsrätter och att även göra dessa till en enda administrativ enhet, bl.a. genom att ha samma chef.

Under åren 1999–2001 genomfördes omfattande sammanläggningar av tingsrätter runt om i Sverige, liksom under 2002 och 2003. I betänkandet ”Förändringar i tingsrättsorganisationen, en utvärdering av sammanläggningar av tingsrätter 1999-2001” (SOU 2003:5), sammanfattade utredaren sina synpunkter med att uttala att arbetet med att öka storleken på tingsrätterna och därmed skapa mindre sårbara tingsrätter bör fortsätta, även om de mål som regeringen har satt upp endast delvis hade uppfyllts.

Generaldirektören för Domstolsverket kom, i en skiss över ett reformerat domstolsväsende (PM den 22/8 2003), fram till en domstolsorganisation med 37 underrätter, sex överrätter och en högsta domstol. Förutom de massiva sammanslagningarna av tingsrätter innehåller skissen en sammanslagning av de allmänna domstolarna med förvaltningsdomstolarna, integrering av hyres- och arrendenämnderna, ett mindre antal överrätter och förslag om hur prövningarna i andra instans ytterligare skall begränsas. Denna skiss från Dom-

Fel! Okänt namn på

stolsverket verkar ha tillkommit i huvudsak av ekonomiska skäl och antaganden om att rättsväsendet inte kommer att tillföras tillräckliga resurser. Det kan också noteras att Domstolsverket är väl medveten om att några samlade överväganden av reformarbetet inte har gjorts, beroende på att detta – som Domstolsverket uttrycker sig – tett sig meningslöst med hänsyn till det hårdnackade motstånd till reformer som finns i den politiska världen. Ändå kom Domstolsverket till slutsatsen att planen för den fortsatta organisatoriska reformeringen av domstolsväsendet borde läggas fast.

Avvakta med förändringarna i tingsrättsorganisationen

Folkpartiet liberalerna har vid ett flertal tillfällen krävt att det genomförs en samlad översyn av domstolarnas och speciellt tingsrätternas framtida organisation. De förslag till – enligt vår mening – godtyckliga nedläggningar och sammanslagningar av tingsrätter som regeringen har presenterat är inte tillfredsställande. Vi kan konstatera att de av regeringen uppställda målen med bibehållen tillgänglighet och utrymme för en beredningsorganisation, specialisering, rekrytering och kompetensutveckling samt samordning med rättsväsendets övriga myndigheter hittills endast delvis uppnåtts. De har därför inte utgjort tillräckliga skäl för de sammanslagningar och nedläggningar av tingsrätter som regeringen genomfört.

Folkpartiet liberalerna menar att en reformering av tingsrättsorganisationen är angelägen – både gällande lokalisering med eventuella sammanslagningar som följd och avseende den inre organisationen med rekrytering, kompetensutveckling och specialisering.

Tillgängligheten för medborgarna – oavsett om dessa bor i en region med långa eller korta avstånd – är central. Medborgarna måste ha tillgång till en domstol i den region de bor i eller i en närliggande region. Tillgängligheten till åklagare, polis och häkten på ett rimligt avstånd borgar för en bättre helhet genom rättskedjan. Detta förutsätter samordning mellan tingsrätternas, åklagarmyndigheternas och polismyndigheternas geografiska ansvarsområden. Utökad samverkan mellan de rättsvårdande myndigheterna är viktigt för effektiviteten i hela rättskedjan. Folkpartiet liberalerna anser inte att regeringens form för reformering av tingsrättsorganisationen tillgodoser tillgängligheten för medborgarna och det saknas en heltäckande analys av hur reformen påverkar medborgarna i de orter som berörs.

Domstolsverkets planer om sammanslagningar av de allmänna domstolarna med förvaltningsdomstolarna kräver också noggranna överväganden liksom frågorna kring överrätternas framtida organisation. Om en sammanslagning av de allmänna domstolarna skall göras med förvaltningsdomstolarna måste detta självfallet beaktas vid beslut om framtida lokaliseringar. Det kan inte vara en absolut förutsättning att detta skulle medföra en domstol i varje län utan den situationen kan mycket väl tänkas att en länsrätts nuvarande verksamhet delas upp och att det på så vis blir fördelaktigt med flera domstolar i varje län. Med andra ord kan flera av de nedläggningshotade tingsrätter-

na bli tillräckligt stora om de tillförs delar av länsrätternas nuvarande verksamhet.

Det är – som Domstolsverket själva angett – hög tid att skapa en helhets-syn på hela den framtida domstolsorganisationen. Någon sådan har dock varken Domstolsverket eller regeringen hittills presenterat.

Det främsta målet för en reformering av domstolsorganisationen måste vara att inte bara bibehålla utan öka rättssäkerheten och effektiviteten i den dömande verksamheten. Detta kan uppnås genom att bibehålla en lokal förankring och satsa tillgängliga resurser på att effektivisera det inre arbetet i domstolarna. Det går att skapa flexibla lösningar när det gäller domarkarriären och att kompetensutveckla såväl domare som annan personal utan att skapa stora ohanterliga enheter. För att domstolspersonalen ska kunna verka effektivt och rättssäkert behöver de dock tydliga mål och långsiktighet. Personalen i domstolsorganisationen måste få tillgång till bra kompetensutveckling och en process mot ökad specialisering inom olika rättsområden bör ske för att utveckla kompetensen hos domarkåren. Domarkarriären måste bli mer flexibel och attraktiv så att fler stannar kvar inom domstolsväsendet efter fullgjord notariatjänstgöring.

Rekryteringen måste breddas så att fler personer från olika delar av samhället och med utländsk bakgrund anställs. Detta gäller också arbetet med jämställdhet – bland ordinarie domare och domstolschefer är männen fortfarande i majoritet.

Valet av nämndemän måste också på ett bättre sätt representera befolkningen i landet. Domstolarnas personella sammansättning måste spegla det samhälle vi lever i, vilket är långt ifrån dagens situation i de svenska domstolarna.

Ekonomiska konsekvenser

De förändringar i tingsrätts- och domstolsorganisationen som regeringen fått igenom tillsammans med sina stödpartier, har inte innehållit någon redovisning av de ekonomiska konsekvenserna av åtgärderna. I skrivelsen 2002/03:126 föreslog regeringen exempelvis en ny organisation för tingsrätterna i Stockholms län och gav samtidigt Domstolsverket i uppdrag att, utifrån en i skrivelsen angiven inriktning, lämna förslag till närmare lokalisering av och domkretsindelning för de tingsrätter som berörs av omorganisationen. Målsättningen är att förändringarna i tingsrättsorganisationen skall vara genomförda den 31 december 2005. I justitieutskottets betänkande (2003/04:JuU4) över skrivelsen påpekades att ”Domstolsverket gör ingen närmare analys eller bedömning av kostnaderna för lokaler m.m. i samband med att verket tar fram förslag till förändringar i tingsrättsorganisationen. Däremot följer verket i efterhand upp effekterna av förändringarna.”

Folkpartiet liberalerna anser att de beräknade ekonomiska konsekvenserna av de genomgripande förändringar i tingsrättsorganisationen som regeringen föreslår noga skulle ha redovisats – innan förändringarna genomförs. Sammanslagningarna av tingsrätterna medför rimligtvis kostnader för nya lokaler,

Fel! Okänt namn på

ombyggnad av befintliga lokaler, dubbla lokalhyror under en övergångsperiod, flyttkostnader, kostnader för förlorad arbetstid och torde som helhet ta resurser från den dömande verksamheten. Kostnaderna för de planerade förändringarna i form av nya domstolsbyggnader borde granskas särskilt liksom naturligtvis även de kostnadsbesparingar som en omorganisation förväntas medföra.

Parlamentarisk domstolsutredning

Folkpartiet liberalerna har inte kunnat acceptera att ett så här väsentligt och ingripande reformarbete av tingsrättsorganisationen, som i högsta grad berör medborgarna, fortgår utan tillräcklig politisk insyn och debatt. I synnerhet när man från regeringens och Domstolsverkets sida varit väl medvetna om att det inte bara finns stor tveksamhet, utan även ett direkt motstånd till i vart fall vissa av de föreslagna förändringarna. Det verkar som om varken regeringen eller Domstolsverket har haft förståelse för vilket oerhört symbolvärde för hela rättsväsendet och rättssamhället som de lokalt verksamma domstolarna har. För demokratins skull borde därför frågan belysas i ett större perspektiv. Vi har krävt och kräver fortfarande, att detta bör ske genom en parlamentariskt tillsatt utredning av hela den framtida domstolsorganisationen. Vi vill att en sådan utredning även bör omfatta de ekonomiska konsekvenserna av omorganisationer för domstolsväsendet och rättsväsendet som helhet samt belysa följderna för de orter som drabbas av eventuella ned- och sammanläggningar.

I avvaktan på arbetet i den parlamentariska utredning som Folkpartiet liberalerna vill ha till stånd, har vi krävt att de vidare framtagna förslagen om ytterligare sammanläggningar av tingsrätter skulle skjutas på framtiden (Folkpartiet liberalernas riksdagsmotioner 2004/05:Ju339, 2003/04:Ju477, 2003/04:Ju465 och 2002/03:Ju23).

Uppnå verksamhetsmålen

I regeringens budgetproposition för 2006 konstateras att verksamhetsmålen för 2004 är oförändrade i förhållande till året innan. Regeringen konstaterar att stora målökningar och stora historiska balanser försvårar möjligheterna att uppnå verksamhetsmålen. Enligt Domstolsverket har målökningen pågått under längre tid. Under 2004 ökade antalet inkomna mål med drygt 4 000 eller 3 % i förhållande till 2003. Situationen vid miljödomstolarna fortfarande oroande, antalet inkomna ärenden till tingsrätterna ökade 2004 med 4,5 % i förhållande till 2003 och för länsrätternas del var ökningen 11 procent. Regeringen konstaterar själv att trenden med en kraftig ökning av antalet inkomna mål till länsrätterna har pågått sedan 2002. Under perioden 2002 till 2004 har måltillströmningen till länsrätterna ökat med sammanlagt 16 %. Regeringen konstaterar i budgetpropositionen att ”tingsrätterna gemensamt för 2004 inte uppnått något av de nio verksamhetsmål som avser balanserade mål. Andelen

tingsrätter som klarar verksamhetsmålen avseende balanserade mål har minskat för fem av nio verksamhetsmål. Resultaten varierar stort mellan de enskilda tingsrätterna och vid vissa tingsätter ligger resultaten långt ifrån målen”.

Domstolarna befinner sig således alltfjämt i en svår situation – att brottas med både den ekonomiska verkligheten och den ökande måltillströmningen. Vi anser att regeringen under en längre tid har svultit ut domstolarna med följderna att risken för minskad rättssäkerhet i den dömande verksamheten ökar och att handläggningstiderna blir orimligt långa. Att regeringen konstaterar att så stor del av tingsrätterna inte uppfyller verksamhetsmålen, är ett misslyckande just för samma regering som faktiskt har det yttersta ansvaret för rättsväsendet och domstolarna.

Domstolsverkets generaldirektör uttryckte sin oro för domstolarnas situation redan förra året (Domstolsverkets skrivelse till Justitiedepartementet 16/8 2004, dnr 975-2004): ”Domstolarna har under flera år haft krav på nedskärningar och ytterligare besparingskrav har lagts ut t.o.m. 2006. – – – Det finns ingen möjlighet att fördela om resurserna i den takt som krävs, vilket bl.a. sammanhänger med de ordinarie domarnas anställningsförhållanden och det faktum att målfördelningen mellan domstolarna är låst genom forumreglerna. Dessa förhållanden innebär att det måste finnas medelsreserver, vilka saknas”.

Folkpartiet liberalerna tar medborgarnas behov av en effektiv, snabb och rättssäker domstolsprocess på största allvar. Det är nödvändigt att politiska beslut som påverkar rättsväsendet och de dömande instanserna följs upp med motsvarande kostnadsberäkningar och således motsvarande anslag. För domstolsväsendets del har den socialdemokratiska regeringens politik dock inneburit stora hål i budgeten med en verksamhet som avstannar i viktig vidareutbildning av personalen och i flera fall inte kan leva upp till rimliga handläggningstider. Folkpartiet liberalerna vill säkra kvaliteten i den dömande verksamheten och ge domstolarna förutsättningar att kunna möta den ökande måltillströmningen utan att medborgarna kommer i kläm. För att kunna uppnå detta är det nödvändigt med utökade resurser. I vår motion med budgetförslag för rättsväsendet, ”Liberala satsningar på rättsväsendet” (2005/06), framgår vilka ytterligare satsningar vi vill göra på domstolsväsendet.

Specialistkompetens inom domarkåren

Domare ställs ofta inför många olika svåra och komplexa rättsfrågor. Även inom domstolsväsendet torde det finnas ett behov av specialistkompetens inom vissa områden. Detta gäller både vid svåra tekniska eller ekonomiska mål och i mål som kräver särskild kunskap i bakomliggande psykologiska mekanismer, t.ex. brottsofferpsykologi, våldspröcessen gällande våld mot kvinnor i nära relationer och i mål om tvångsomhändertagande av barn och missbrukare.

Fel! Okänt namn på

Det pågående arbetet med att vidareutbilda polis och åklagare särskilt inom vissa områden, t.ex. gällande ekonomisk brottslighet, sexualbrott mot barn och våld mot kvinnor i nära relationer, borde även inbegripa de dömande instanserna. Det är naturligt att jurister som advokater och åklagare specialiserar sig inom något eller några avgränsade områden inom juridiken just på grund av det komplexa system de arbetar med. Domarna arbetar naturligtvis på ett annat sätt och kan inte avgränsa sitt arbetsområde på det vis en advokat kan. För att garantera en bibehållen rättssäkerhet, bättre kvalitet i domskäl och domslut samt ett bättre bemötande av parterna – framför allt av brottsoffren i vissa typer av brottmål, ungdomsbrottslingar och i familjerättsmål – torde det dock vara viktigt med specialistkompetens även inom domstolsväsendet.

Flera år av socialdemokratisk rättspolitik har som ovan sagts urholkat de svenska domstolarnas ekonomi. En av följderna är också att flera viktiga utbildningsinsatser har lagts på is. Folkpartiet liberalerna menar därför att utökade resurser till domstolsväsendet är nödvändigt också för att säkerställa att utbildningsinsatser kan genomföras.

Ett oberoende och öppet domstolsväsende

Domstolsverkets ställning

En grundläggande princip i ett demokratiskt rättssamhälle är rättsväsendets och domstolarnas oberoende ställning. Vi anser att den centrala domstolsorganisationen inte bör utformas på ett sätt som äventyrar ett oberoende domstolsväsende. Den nuvarande konstruktionen med Domstolsverket underställt regeringen ger regeringen ett allt för starkt grepp om domstolsorganisationen. Det visar inte minst förfarandet gällande de senaste årens nedläggningar och sammanslagningar av tingsrätter. Folkpartiet liberalerna menar att det finns skäl att överväga en annan ordning. Om servicen till domstolarna sköttes utan att regeringen hade inflytande över domstolarna skulle också domstolarnas självständighet förstärkas.

I detta sammanhang vill vi därför peka på ett alternativ, nämligen det danska systemet. I Danmark har man en domstolsmyndighet som ligger under motsvarande riksdagen – Folketinget – och vars verksamhet regleras i lag.

En annan lösning skulle också kunna vara att föra över Domstolsverkets uppgifter till domstolarna. Vi anser att regeringen bör få i uppdrag att utreda frågan om Domstolsverkets ställning och funktion i förhållande till domstolarna utifrån ovan anförda resonemang.

Ett öppnare förfarande vid tillsättningen av domare

I Sverige utses de högsta domartjänsterna av regeringen, ofta med lång tjänstgöring inom regeringskansliet som bakgrund. Det är också endast domare

eller f.d. domare i de högsta instanserna som kan förordnas till Lagrådet. Detta innebär att regeringen indirekt även utser juristerna i Lagrådet. Det rådande systemet, där regeringen direkt och indirekt utser domarna i de högsta instanserna och det högsta juridiska rådgivande organet, är inte acceptabelt i ett demokratiskt samhälle där domstolarna har ett grundlagsbefäst oberoende gentemot staten.

Utnämningen av domare borde präglas av en större öppenhet än idag. Medborgarnas förtroende för domstolväsendet och rättstillämpningen förutsätter också att utnämningförfarandet präglas av större insyn. Dagens system med det s.k. kallelseförfarandet får därför i allt väsentligt anses ha spelat ut sin roll. Domare till de högsta instanserna borde i stället tillsättas genom ett öppnare ansökningsförfarande.

Lönesättningen

Domstolsverket arbetar med regeringens goda minne för en prestationsstyrd lön samtidigt som domarkåren och facket oroar sig för att det kan leda till mindre självständighet gentemot den politiska makten. Drivkraften mot prestationsstyrda löner har varit utvecklingen inom den privata sektorn, vilken i olika avtal överförs på den offentliga arbetsmarknaden. Ur statens synvinkel är det ju billigare att belöna ett fåtal än att lyfta ett kollektiv av befattningshavare. Tanken har officiellt varit att ”skicklighet” ska premieras för att främja framtida rekrytering och leda till kvalitetshöjning.

Ur konstitutionell synvinkel anser dock Folkpartiet och de övriga borgerliga partierna inom Allians för Sverige, att en prestationsbaserad lönesättning för domare är svårförenlig med strävan att stärka domarnas självständighet och oberoende. Domstolsverket, en förvaltningsmyndighet under regeringen, är formellt arbetsgivarpart och skulle därmed ytterst avgöra hur och var skicklighetskriteriet skulle tillämpas. Det ligger i sakens natur att en skicklighetsfaktor inte låter sig kristalliseras annat än i mera allmän mening och det är alltså i praktiken fråga om en rent skönsässig bedömning. Redan den möjliga misstanken att lönebelöningar ges för att främja lojalitet i viss riktning är förödande för tilltron till domarnas integritet och opartiskhet. Ett överförande av en ”skicklighetsprincip” också för de högsta domarna, exempelvis justitieråd och regeringsråd, medför att systemet med prestationsstyrda löner skulle bli märkligt.

Sedan december 2000 finns förslag i en statlig utredning (SOU 2000:99) om att öppna och formalisera tillsättningen av de högsta domartjänsterna, vilka nu helt beslutas av regeringen. Förslaget har dock blivit liggande på departementet. Vi anser att tillsättningen av domare och deras avlöning bör vara en fråga om institutionell tilltro och inte en tillämpning av kollektivavtal. Önskar man i ett begränsat perspektiv differentiera lönesättningen, bör endast tjänster (befattningar) komma ifråga, vilka kan sökas och besättas efter en öppen prövning. Den arbetsrättsliga strukturen bör allmänt för domarnas del underordnas konstitutionella hänsyn. I länder, vilka vi anser som förebilder i rättsstatssammanhang, är också varje tanke på en prestationsbaserad lönesätt-

Fel! Okänt namn på

ning för domare helt otänkbar. Att Internationella Domarunionen sett sig tvungen att intervensera till förmån för den svenska domarkåren är helt utan motstycke och riskerar att leda till en mindre smickrande uppmärksamhet för vårt lands del. Vi anser således att en utveckling mot individuella, prestationsinriktade löner för domarkåren är olämplig.

Inrätta en författningsdomstol

En författningsdomstol bör inrättas för att stärka domstolsprövningen av statsmakternas lagstiftning. Författningsdomstolen ska kunna pröva om en lag är förenlig med tillämpliga grundlagar.

Enligt nu gällande system har Lagrådet en granskande och rådgivande funktion, främst till regeringen men efter begäran även till riksdagen. På begäran av regeringen eller ett riksdagsutskott ska yttrande från lagrådet inhämtas. Eftersom lagrådets yttrande endast är rådgivande har detta på senare tid lett till att dess synpunkter allt oftare har negligerats. Detta förhållande är olyckligt och visar på ett behov av en förändring.

Folkpartiet liberalerna anser att statsmakterna alltför lätt kan stifta lagar vars förenlighet med författningen i högsta grad är diskutabel. Den statliga utredningen, ”En uthållig demokrati” (SOU 2001:1), pekade också på behovet av att utveckla säkrare system för extern tillsyn och domstolskontroll till skydd för medborgarnas rättigheter och integritet. Den nu pågående Grundlagsutredningen arbetar bland annat med frågan om en författningsdomstol och vi inväntar utredningens förslag. Men vi vill dock ändå tydliggöra att vi anser att en övergripande reform av lagprövningssystemet är nödvändig och där inrättandet av en författningsdomstol utgör en central del.

Rätt till prövning i två instanser

Rätten till prövning i två instanser måste värnas. Under en följd av år har denna rätt successivt kommit att inskränkas. Detta har skett dels genom att alltfler avgöranden inte kan överklagas över huvud taget, dels genom att prövningstillstånd för prövning i andra instans har införts i alltfler situationer. Samtidigt med denna utveckling har förenklningar i underrättsförfarandet införts. Delgivningsförfarandet har förenklats och blivit mer summariskt. Möjligheterna att avgöra mål med ensamdomare eller utan huvudförhandling har ökat.

Rättssäkerheten främjas inte av att prövningen i första instans blir enklare och mer summarisk samtidigt som möjligheten att få till stånd en andra prövning minskar. Vid rationaliseringar i domstolsförfarandet kan en av dessa vägar väljas men inte båda.

Det nyligen införda prövningstillståndet till hovrätten gällande tvistemål och vissa ärenden (proposition 2004/05:131 ”En modernare rättegång – re-

förmering av processen i allmän domstol”), accepterade vi med viss tvekan. Vi anser att frågan om hur hovrätterna kommer att tillämpa villkoren för prövningstillstånd måste följas upp noggrant och utvärderas inom en snar framtid.

En enda högsta domstolsinstans

Det bör utredas om det endast ska finnas en högsta domstolsinstans i landet. Det förhållandet att det finns två – högsta domstolen och regeringsrätten – har lett och kan leda till kompetenskonflikter. En högsta domstolsinstans skulle kunna leda till bättre stringens och säkerhet i utformandet av praxis.

Avskaffa de partssammansatta domstolarna

Vi står fast vid det principiella synsättet att systemet med specialdomstolar, de s.k. partssammansatta domstolarna som t.ex. arbetsdomstolen och marknadsdomstolen, i möjligaste mån bör avvecklas och deras uppgifter i stället överförs till de allmänna domstolarna. Vi menar att objektiviteten, allsidigheten och opartiskheten i de partssammansatta domstolarnas avgöranden i vissa fall på goda grunder kan ifrågasättas. Den enskilde kan även uppleva att han eller hon inte får en rättvis rättegång när saken ska prövas av ledamöter som representerar intresseorganisationer.

Vid en överföring av specialdomstolarnas uppgifter till de allmänna domstolarna är det givetvis av stor vikt att man tar till vara den kompetens som utvecklats vid specialdomstolarna. Specialdomstolarna har inrättats eftersom det har ansetts kräva särskild sakkunskap att avgöra tvister inom vissa rättsområden. För att tillgodose nödvändigheten av denna speciella kompetens vid dylika mål torde ett system med rotlar, där domare med specialistkompetens ingår, kunna införas vid vissa domstolar. Till de specifika målen kan sedan utomstående expertis knytas och kunna höras vid behov.

Folkpartiet liberalerna vill således att ett utredningsarbete påbörjas med den ovan nämnda inriktningen. Kostnaderna och besparingarna för omorganisationen bör noga utredas och redovisas i samband med förslag till förändringar.

Offentlighet vid rättegångar

Det förefaller som om domstolarna i allt större utsträckning håller förhandling inom stängda dörrar. Utvecklingen riskerar att urholka förtroendet för domstolarna genom att möjligheterna till insyn minskar. Givetvis finns det ibland anledning att besluta om sådana åtgärder. För att bevara denna möjlighet får

Fel! Okänt namn på

det dock inte finnas misstanke om att sådana beslut fattas slentrianmässigt, beslut om stängda dörrar ska även fortsättningsvis föregås av noggrann prövning. Men vi vill också uppmärksamma att i flera brottsmål förekommer det att åhörarna befinner sig i rättssalen med syftet att utöva påtryckningar och skrämra vittnen och målsägande genom sin blotta närvaro. I dessa fall det å andra sidan vara motiverat att överväga en utökad möjlighet till förhandling inom stängda dörrar.

När det gäller TV-sända rättegångar menar vi att det bör övervägas att tillåta detta i fler fall för att verkligen öppna upp domstolarnas verksamhet. I fall med stort allmänintresse kan detta vara viktigt, men givetvis skall det vara domaren som avgör om detta är lämpligt i det enskilda fallet.

Användningen av videokonferens

Möjligheten för en part att i vissa fall delta i muntlig förhandling inför rätten genom videokonferens, medför en effektivare och flexiblere handläggning av målen i domstolarna – vilket också leder till ökad tillgänglighet för medborgarna. Det är också positivt att tekniken kan användas för bevisupptagning. Folkpartiet välkomnade därför i huvudsak lagförslaget ”En modernare rättegång” (prop. 2004/05:131) som bl. a. innebär att försöksverksamheten med videokonferens permanentas och utvecklas. Vi kommer att följa utveckling och menar att en utvärdering av systemet bör göras inom en snar framtid för att säkerställa att denna teknik verkligen används och att rättssäkerheten upprätthålls.

Vittnesstöd

I Sverige inrättades den första vittnesstödsverksamheten 1995 och hela verksamheten bedrivs ideellt via lokala brottsofferjourer och med stöd från Brottsoffermyndigheten. Folkpartiet liberalerna anser att vittnesstödsverksamheten är mycket viktig och bidrar till en ökad chans att vittnen verkligen kommer till domstolarna, avlägger bättre vittnesmål och känner sig bättre till mods när de lämnar domstolen. De idag cirka tusen personer som arbetar ideellt som vittnesstöd runt om i landet gör således en mycket viktig insats.

Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket slutredovisade i april 2004 sitt regeringsuppdrag att medverka till att vittnesstödsverksamhet inrättas vid landets domstolar. De båda myndigheternas rapport visade att vittnesstödsverksamheten idag är en utbredd och etablerad verksamhet som fanns vid fem av landets sex hovrätter och i 76 av totalt 79 tingsrätter/kansliorter. Särskilt inrättade vittnesstödsrum, som gör att målsägare och vittnen slipper sitta i samma väntrum som de tilltalade, fanns vid hälften av hovrätterna och på 50 av tingsrätterna/kansliorterna. De brister och problem som uppmärksammas i

rapporten är enligt myndigheterna till stor del av praktisk karaktär och gäller samordning eller kommunikation mellan domstol och vittnesstödsverksamhet.

Några av åtgärdsförslagen i rapporten är att samordningen vid tingsrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö bör få en enhetlig lösning genom heltidsanställda vittnesstödsordnare och att ”ideella föreningar som bedriver vittnesstödsverksamhet bör få ett årligt bidrag för att underlätta samordning och skapa gynnsammare förhållanden för verksamheten.” Folkpartiet liberalerna anser att dessa åtgärder är viktiga och att vittnesstödsverksamheten permanentas. De domstolar som fortfarande saknar vittnesstödsrum bör snarast inrätta ett sådant. Vi menar också att vad som ovan sagts också bör gälla i lika hög grad för målsägare som kallas för att höras i domstol.

Säkerheten i domstolarna

Domstolspersonal, parterna och ombuden i en rättsprocess, vittnen m.fl. måste garanteras att ett väl utvecklat säkerhetstänkande och säkerhetsarbete föreligger i varje domstol. Domstolsverkets rapport ”Framtida riktlinjer för säkerhetsarbete i domstolsväsendet” (DV-rapport 2002:6) visade att hot och våld i domstolarna ökat på senare tid och sannolikt även kommer att fortsätta öka. I rapporten redovisas ett flertal åtgärder som bör vidtas för att ytterligare öka säkerheten i landets domstolar. Arbetet med att förbättra säkerheten har påbörjats och omfattar främst åtgärder av praktisk art, t.ex. att upprätta säkerhetsplaner, ändrade rutiner och organisering av krisgrupper. Omdisponeringar inom befintliga lokaler och om- eller tillbyggnader sker också till viss del.

Folkpartiet liberalerna menar att det behövs en kontinuerlig, ordentlig översyn och uppföljning av säkerheten i landets domstolar. Många av byggnaderna är gamla och fortfarande inte anpassade efter dagens ökade behov av säkerhet, såväl i själva rättssalen som vid ingångarna till byggnaderna. Även arbetet med åtgärdsplaner och samverkan i säkerhetsfrågor med lokal polis och åklagare måste vara kontinuerligt och väl utvecklat vid samtliga landets domstolar.

Brottsregisterkontroll även för domstolsanställda

Flertalet myndighetsanställda personalgrupper kontrolleras idag mot polisens brottsregister innan anställning. Detta gäller exempelvis för lärare, poliser och värnpliktiga. Domstolsanställda kan dock inte kontrolleras, varken de som anställs av Domstolsverket som notarier eller de som tillsätts av regeringen som domare. Domstolsverket har dock upptäckt fall där notarier innan anställning hade begått brott.

Folkpartiet liberalerna menar att det är viktigt att medborgarnas förtroende för rättsväsendet och särskilt den dömande makten är högt. Vi anser att frågan om möjlighet till brottsregisterkontroll även för domstolsanställda – såväl notarier som domare – snarast bör övervägas noggrant.

Fel! Okänt namn på

Ersättningen till nämndemän

Idag erhåller nämndemän en ersättning om 300 kronor per förhandlingsdag i domstol. En viss ytterligare ersättning kan tillkomma för förlorad arbetsinkomst. Folkpartiet liberalerna kan konstatera att ersättningsbeloppet inte har ändrats sedan 1989. Beloppet kan jämföras med t. ex. vittnesersättningen som oftast uppgår till maximala 700 kronor per dag skattefritt. Det kan också jämföras med andra offentliga uppdrag vilket visar att beloppet är mycket lågt.

Redan i betänkandet "Framtidens nämndemän" (SOU 2002:61) föreslogs en höjning av beloppet till 500 kronor fr.o.m. 2004. Folkpartiet liberalerna anser att nämndemännens ersättningsvillkor i största möjliga mån bör vara utformade på ett sätt som inte gör att människor avstår från uppdraget på grund av ekonomiska skäl. Vi anser därför att en höjning av ersättningsnivån bör övervägas.

Ett stärkt åklagarväsende

Åklagarväsendets huvuduppgifter är att leda brottsutredningar, besluta om åtal och föra talan vid domstol. Åklagarnas roll är central för en minskning av brottsligheten och för en effektiv och rättssäker lagföring av den som begått brott. Ett väl utvecklat nära samarbete med polisen är även av största vikt för bättre brottsutredningar och ökat antal lagföringar.

Regeringens mål är bl.a. att fler brott ska leda till lagföring och att riksåklagaren (RÅ) ska verka för en långsiktig och god personalförsörjning. Det krävs också en förbättring av lagföringskapaciteten som under 1997–2002 har legat på 60 %. På kort sikt är åklagarorganisationens ekonomi i balans. Arbetsbelastningen är dock enligt RÅ fortfarande mycket hög – orsaken är enligt RÅ "att organisationen varit underdimensionerad från starten" (RÅ:s budgetunderlag för 2005–2007). Mot bakgrund av ett svårt ekonomiskt läge skedde en personalminskning i början av 2003 samt en minskning av utrymme för utveckling och utbildning. Detta ledde till att Arbetsmiljöinspektionen rapporterade stora brister i balansen mellan resurser och arbetsmängd och att sjukfrånvaron ökade under 2003.

Regeringen konstaterar att det ekonomiska läget för åklagarorganisationen har varit "ansträngt med en ohållbar personalsituation och stora neddragningar i utbildningsverksamheten." Vid utgången av 2004 hade åklagarorganisationen ett anslagssparande på knappt 16 miljoner kronor som ställdes till regeringens förfogande. I budgetpropositionen för 2006 konstaterar regeringen att "ärendetillströmningen har ökat under de senaste åren samtidigt som ärendena har blivit mer komplicerade." Men de resurser som anslås är mycket blygsamma jämfört med de ambitioner regeringen ger uttryck för gällande åklagarväsendet. En av konsekvenserna är att riksåklagaren inte får tillräckligt utrymme i budgeten för att kunna anställa de 35 specialiståklagare som skulle behövas för att bekämpa familjevåld och sexualbrott – två brottstyper som regeringen själva anser vara viktiga.

Fel! Okänt namn på

Folkpartiet liberalerna anser att regeringens ambitioner för åklagarväsendet är motsägelsefulla: å ena sidan sätter de höga mål, å andra sidan inskränker de möjligheterna för åklagarna att uppfylla målen. I vår ekonomisk-politiska motion "Liberala satsningar på rättsväsendet" framkommer våra ytterligare satsningar på åklagarväsendet.

I RÅ:s budgetunderlag för 2005–2007 begärs en ökning av anslaget med 50 miljoner kronor från 2005 – att användas främst till nya åklagare som ska arbeta med komplicerade ärenden på specialistnivå inom de av regeringen prioriterade kriminalpolitiska områdena samt för att öka antalet lagförda brottslingar. Det behövs även en förstärkning av utvecklings- och utbildningsverksamheten.

Några av de viktigaste kriminalpolitiska områdena för åklagarväsendet gäller internationellt samarbete och bekämpning av organiserad brottslighet, bekämpningen av familjerelaterat våld, mängdbrottslighet, ekonomisk brottslighet, vålds- och narkotikabrottslighet samt miljöbrott. En stor del av resurserna används till att bekämpa de tre sistnämnda brottstyperna – de utgjorde 29 % av den sammanlagda ärendemängden. Ändå är ärendetrycket hos exempelvis landets miljöbrottsåklagare fortfarande stort. Några verkningsfulla resursförstärkningar till åklagarväsendet kommer dock inte den socialdemokratiska regeringen att bidra med.

Folkpartiet liberalerna anser att det är angeläget att åklagarväsendet förstärks för att kunna möta behovet av kortare handläggningstider, hög kvalitet och ökad kompetens inom hela åklagarorganisationen. Ett led i detta är ombildandet av åklagarväsendet till en enda myndighet. Vi ställde oss positiva till den nya åklagarorganisationen (prop. 2004/05:26, bet. 2004/05:JuU11) som lägger fokus på olika brottsområden där överåklagarna blir ansvariga för nationella utvecklingscentra som samlar kompetens inom olika, särskilda brottsområden. Förslaget kan innebära en mer samlad kraft och kompetens gentemot kriminaliteten, vilket är angeläget mot bakgrund av den ökande våldsbrottsligheten och allt mer organiserade gränsöverskridande brottsligheten. Förslaget kan också medföra en effektivare administration. Vi anser dock även att det behövs en resursförstärkning till åklagarväsendet i form av ett ökat anslag. Utan detta blir det mycket svårt för åklagarväsendet att kunna anställa flera välbehövliga specialiståklagare och att kunna korta handläggningstiderna.

Vi anser också att åklagarväsendet, liksom domstolsväsendet, behöver bli bättre på att arbeta för en ökad andel kvinnliga chefer.

I samband med propositionen om den nya åklagarorganisationen, betonade vi dock vi att ett fristående tillsynsorgan bör inrättas för åklagarväsendet. Ett sådant organ skulle även kunna utöva tillsyn över polisväsendet. Vi menade att en utredning om hur förundersökningar mot poliser och åklagare skall handläggas även bör ta upp frågan om fristående tillsyn. Vi står fast vid denna inställning.

Fel! Okänt namn på

Ökad specialisering

Specialiseringen inom åklagarväsendet är viktig, inte enbart ur utveckling- och kompetenssynpunkt utan även som ett karriärsteg. Drygt hälften av åklagartjänsterna utgörs av specialisttjänster. De flesta specialisttjänster utgörs av ekobrottsåklagare. Andra större specialisttjänster är narkotikaåklagare och miljöbrottsåklagare. Folkpartiet liberalerna vill se en fortsatt specialisering för åklagarna med möjlighet till en gedigen vidareutbildning och kompetensutveckling genom specialistkurserna.

För att kunna möta de ökade krav som ställs på svenska åklagare när det gäller ett effektivt internationellt samarbete mot gränsöverskridande brottslighet – inte minst till följd av EU-utvidgningen – behövs också fler specialiståklagare som arbetar mot gränsöverskridande brottslighet. Åklagarväsendet måste således få utökade resurser för att kunna genomföra fortsatt specialisering och för att åklagarkarriären skall vara attraktiv för jurister.

De enheter i t.ex. Malmö, Uppsala och Stockholm (Söderort) där polis och åklagare samarbetar särskilt med att utreda brotten sexuella övergrepp mot barn och våld inom familjen, har visat sig vara framgångsrika. Berörda myndigheter bör arbeta med att fler sådana samarbetsgrupper inrättas där polis och åklagare samt även i förekommande fall socialtjänst, verkar i nära samarbete för ett effektivt och kompetent arbete inom olika brottsområden. Sådana arbetsformer bör permanentas.

Stärk åklagarnas roll i förundersökningar

I vissa typer av brottsutredningar kan det vara viktigt att åklagarna i ett så tidigt skede som möjligt deltar i polisens brottsbekämpning. Detta gäller framför allt vid grov och komplicerad brottslighet. De tillgängliga utredningsresurserna skulle kunna disponeras bättre och de rent operativa åtgärderna och juridiska bedömningarna bli både bättre och snabbare. För att åklagare ska kunna delta i större omfattning i brottsutredningsverksamhet och koncentrera sina resurser till kvalificerade brottsutredningar, bör polisen i större utsträckning än idag vara förundersökningsledare i ärenden som gäller brott av mindre allvarligt slag. Detta förutsätter å andra sidan att renodlingen av polisens uppgifter fortsätter, att polisen blir effektivare och tillförs mer resurser så att inte ärenden med mindre allvarlig brottslighet ligger outredda.

Avskaffa Ekobrottsmyndigheten

Den särskilda Ekobrottsmyndigheten startade sin verksamhet 1998 och handlägger enbart ärenden som gäller ekonomisk brottslighet. Folkpartiet liberalerna anser som ovan sagts att det är önskvärt att åklagare skaffar sig speciell kompetens för att bättre kunna driva vissa typer av mål, t. ex. miljöbrottmål och ekobrottmål, men det saknas anledning att ha en egen, särskild åklagarmyndighet för bekämpandet av ekonomisk brottslighet. Det förhållandet att

en åklagare kan behöva sakkunnigt biträde vid utredningen är inte unikt för ekobrottmål utan gäller för flera andra brottstyper, särskilt inom specialstraffrätten.

Folkpartiet liberalerna var emot bildandet av Ekobrottsmyndigheten och vi ansåg redan från början att den nya myndighetsstrukturen riskerade att äventyra både regeringens mål och åklagarväsendets möjligheter att uppnå uppställda mål inom ekobrottsområdet. De analyser och utvärderingar av Ekobrottsmyndigheten som har genomförts av bl.a. Riksrevisionsverket och Riksdagens revisorer, har till stor del bekräftat de farhågor vi hade – där framkommer brister såväl i fråga om samordning och styrning som i fråga om hantering av ekonomi och prioriteringar i verksamheten. Systemet med den särskilda Ekobrottsmyndigheten medför stora kostnader och en onödigt omfattande administrativ apparat. Det bör därför övervägas om Ekobrottsmyndigheten skall avskaffas. Regeringskansliets styrning av ekobrottsfrågorna bör också ses över.

Ekobrottmål är dock ofta omfattande och komplicerade och kräver därmed åklagare med speciell kompetens. Ekobrottmålen bör därför kunna hanteras inom riksåklagarens organisation på samma sätt som miljöbrottmålen idag administreras, dvs. genom en central enhet vid Riksåklagarens kansli. Inriktningen av ekobrottshanteringen bör ske genom samråd mellan Riksåklagaren och de centrala myndigheterna inom ekobrottsområdet. På detta vis torde förutsättningarna för en helhet och effektivitet i organisationen öka.

Folkpartiet liberalerna vill i detta sammanhang också betona vikten av att fler poliser med rätt kompetens arbetar med ekonomisk brottslighet. Ekobrottsmyndigheten ansvarar idag för bekämpningen av ekobrott i vissa delar av landet. De delar av landet som ligger utanför myndighetens område handläggs av den vanliga polisen. Hos flera av dessa polismyndigheter är ekonomisk brottslighet i praktiken lågt prioriterat. Följden blir att många komplicerade och grova ekobrott förblir outhämtade. Från både polis och åklagare framkommer önskemål om fler specialister och mindre arbetsgrupper med utredare och åklagare tillsammans. Vikten av fler poliser och en breddad rekrytering lyfts även fram i Förtroendekommissionens betänkande (SOU 2004:47).

Intensifierat internationellt samarbete

Den organiserade brottsligheten känner inga gränser och medför rubbad tilltro till demokratiska rättssystem. I takt med att det blir lättare att resa och verka i olika medlemsländer och i takt med att den elektroniska utvecklingen underlättar kommunikationen mellan människor runt om i hela världen, ökar också den internationella, organiserade kriminalitetens möjligheter att begå brott.

Bekämpningen av den internationella organiserade brottsligheten har blivit en allt större uppgift för de nationella rättsväsendena. Inom EU och genom Östersjösamarbetet utvecklas samarbetet inom detta område allt mer.

Fel! Okänt namn på

Riksåklagaren har en central och samordnande funktion då det gäller det internationella rättsliga samarbetet för åklagarväsendets del, bl.a. genom huvudansvaret för den svenska delen av Eurojust, dvs. åklagarsamarbetet mellan EU:s medlemsstater gällande brottsutredningar. Folkpartiet liberalerna anser att det är nödvändigt att det internationella samarbetet mellan åklagarmyndigheterna inom Eurojust intensifieras. Utökat samarbete och till viss del harmoniserade rättsmedel är några av de centralaste medlen för att bekämpa den internationella organiserade brottsligheten.

Cirka 300 ärenden hänvisas till Eurojust från EU:s medlemsstater. Enligt Eurojust har nu många nationella myndigheter upptäckt dess förmåga att se till att framställningar om rättslig hjälp, bl.a. bevisupptagning, snabbt kan verkställas i det internationella rättsliga samarbetet. Folkpartiet liberalerna anser att det gemensamma åklagarsamarbetet Eurojust bör utvecklas. Det ska även fortsättningsvis bestå av representanter för motsvarigheten till Riksåklagaren i varje medlemsland men dessa åklagare/representanter ska ha ett långtgående och likartat mandat från sina hemländer – så är det inte idag. Vi vill att Eurojust ska kunna beordra – inte bara uppmana – medlemsländerna att vidta åtgärder som tillstånd till s.k. kontrollerad leverans vid narkotikabrottslighet och att se till att berörda länder genomför koordinerade förundersökningar med hjälp av ett utbyggt polissamarbete via den europeiska polisbyrån Europol – åtgärder som ett medlemsland får neka till bara om särskilda skäl saknas. Folkpartiet liberalerna anser således att Sverige bör verka i denna riktning inom EU.

Stockholm den 30 september 2005

Johan Pehrson (fp)

Torkild Strandberg (fp)

Jan Ertsborn (fp)

Cecilia Wigström (fp)

Karin Granbom (fp)

Helena Bargholtz (fp)